

УДК 316.621

ТЕХНОЛОГІЯ АДАПТАЦІЇ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ ДО НОВИХ УМОВ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

Анотація

У статті проаналізовано основні програми допомоги людям похилого віку; визначено поняття «технологія»; охарактеризовано окремі форми адаптації людей похилого віку до умов нового соціального середовища.

Ключові слова: технологія, соціальний працівник, люди похилого віку, заклади соціального обслуговування.

Аннотация

В статье проанализировано основные программы помощи людям пожилого возраста; определено понятие «технология»; охарактеризовано некоторые формы адаптации людей пожилого возраста к условиям новой социальной среды.

Ключевые слова: технология, социальный работник, люди пожилого возраста, учреждения социального обслуживания.

Annotation

The main programs of help to the elderly people have been analyzed in the article; the definition “technology” has been defined; some forms of the elderly people adaptation to the conditions of the new social environment have been characterized.

Key words: technology, social employee, elderly people, institutions of social service

Актуальність порушеної проблеми полягає в тому, що в закладах соціального обслуговування (геріатричних пансіонатах) приділяється неналежна увага з боку соціальних працівників щодо розроблення та впровадження в роботу з людьми похилого віку технологій, які б сприяли позитивному адаптивному процесу мешканців до умов геріатричного пансіонату.

Дослідженням проблем людей похилого віку займалися Г. С. Абрамова, М. Д. Александрова, Л. І. Анциферова та ін. Медико-соціальні проблеми, які виникають у людей похилого віку при вступі до закладів соціального обслуговування, досліджували Ю. С. Авербух, І. Н. Веселкова, О. В. Землянова; організацію медичного обслуговування осіб похилого віку вивчали Н. Ф. Дементьева, І. О. Жук, Н. М. Доценко.

Мета статті полягає у розробленні технології адаптації людини похилого віку до умов геріатричного пансіонату.

Відповідно до мети нами окреслено такі завдання:

- 1) розкрити та охарактеризувати основні програми допомоги людям похилого віку;
- 2) проаналізувати поняття «технологія»;
- 3) визначити технології адаптації людей похилого віку до умов нового соціального середовища.

Розробляючи технологію адаптивних процесів у структурі життєдіяльності клієнтів геріатричного пансіонату нами було взято до уваги визначені критерії адаптації літніх людей до соціального середовища та наукові доробки вчених, які досліджували спектр проблем людей похилого віку.

Основними критеріями адаптації літніх людей до нових умов життєдіяльності визначено: соціально-педагогічний (самооцінка соціальної сфери життєдіяльності, адаптивні характеристики, соціальна взаємодія); психологічний (самооцінка психологічної сфери життєдіяльності, особистісні психологічні характеристики, тривожність); фізіологічний (самооцінка, стан здоров'я, функціональний стан, емоційний комфорт).

Ми вважали за доцільне проаналізувати програми допомоги людям похилого віку, які розроблені науковцями для роботи з даною категорією населення. За основу своїх програм вчені Н. Ф. Дементьєва, Є. І. Холостова брали концепцію, котра базувалася на трьох основних компонентах:

- 1) “селекція (пошук певних складових, які були присутні в житті людини протягом життя і втрачені з віком);
- 2) оптимізація (пошук резервних можливостей літньої людини);
- 3) компенсація (полягає у створенні факторів, які б компенсували вікову обмеженість в пристосування до процесу старіння) “[3, с. 127].

Запропонованої концепції при розробці програми допомоги людям похилого віку дотримується й Х. О. Порсева, вважаючи її найбільш сприятливою для даної вікової категорії. На її думку “така концепція дає можливість комплексно підійти й охопити всі сфери життєдіяльності осіб даної вікової категорії; залучити інноваційні методи роботи, зокрема, використання стратегій соціального увічнення, передачі смисло-ціннісних надбань та персоналізації в наступних поколіннях, що в сукупності дасть змогу ґрунтовно підійти до аналізу та зміни ціннісно-сислової сфери пенсіонерів”. Переваги даної концепції найповніше розкриваються в роботі груп самопомоги та взаємодопомоги [3, с. 128]. Програма Х. О. Порсевої, в основі якої лежить корекція особистості та ціннісно-сислової сфери, має для нашого дослідження науковий та практичний інтерес. Ми погоджуємося з поглядами науковця і стосовно того, що створення певних клубів, груп взаємодопомоги є ефективною формою організації повсякденної діяльності літніх людей.

Аналіз експериментальної програми допомоги літнім людям уможливило розроблення соціально-педагогічної технології адаптації клієнтів до умов геріатричного пансіонату, які мають на меті реалізацію соціально-педагогічних умов (на індивідуальному рівні, мікрогруповому та макросередовищному рівнях) та сприяють успішній адаптації літньої людини до нового соціального середовища.

Так, під технологією соціальної роботи Р. Х. Вайнола розуміє “сукупність форм, методів та прийомів, що використовуються соціальними службами, закладами соціального обслуговування, соціальними працівниками для вирішення завдань соціальної роботи” [1, с. 34].

Як зазначає А. Й. Капська, “педагогічну технологію соціальної адаптації можна назвати комплексом, який включає певні уявлення про передбачувані результати; засоби діагностики поточного стану мешканців пансіонату; пакет

методів педагогічного впливу; критерії вибору оптимальних методів адаптації для конкретних умов” [2, с. 171].

Для адаптації найбільш сприятливими є особистісно-орієнтовані педагогічні технології, в основі яких лежить незаперечне визнання індивідуальності, самобутності, самоцінності кожної людини, наділеної своїм неповторним суб'єктивним світом і досвідом. Використання особистісно-орієнтованих педагогічних технологій адаптації людей похилого віку до нових умов не може здійснюватися без урахування внутрішнього протесту людини похилого віку як носія суб'єктивного досвіду. “Застосування цих технологій і управління ними залежить від індивідуальних здібностей людини похилого віку як суб'єкта адаптаційних процесів, що робить такі технології гнучкими, варіативними, багатофакторними” [2, с. 171]. Соціальна адаптація літніх людей посилюється за рахунок методів і техніки психокорекції: індивідуальних (бесід, консультацій) групових (комунікативні, невербальні з елементами музикотерапії, дискусії).

Отже, за робоче визначення ми беремо дефініцію, розроблену Р. Х. Вайнолою [1]: під *технологіями* впровадження адаптивних процесів у структуру життєдіяльності клієнтів геріатричного пансіонату розуміємо систему форм та методів, які сприяють реалізації соціально-педагогічних умов та спрямовані на позитивний результат адаптаційного процесу – адаптованість.

Зважаючи на необхідність активізації внутрішніх сил та механізмів адаптації людей похилого віку до умов нового соціального середовища нами добиралися педагогічно доцільні методи, які спрямовані на успішну адаптацію літніх людей. Це зумовило зміст пропонованої нами технології процесу адаптації літньої людини, яка включає в себе науково обґрунтований та раціонально відібраний інформаційний матеріал та форми роботи, що забезпечують умови для мотивації та активізації механізмів адаптації людини похилого віку.

Виходячи з логіки нашого дослідження, вважаємо за необхідне охарактеризувати окремі форми адаптації людей похилого віку до умов нового соціального середовища. В основу цієї роботи був покладений такий алгоритм:

- характеристика конкретної форми роботи;
- впровадження форми роботи в середовище життєдіяльності (геріатричний пансіонат) за допомогою різноманітних методів;
- відпрацювання навичок визначеної форми в процесі експериментальної діяльності літніх людей.

Робота за таким алгоритмом певною мірою сприяє формуванню групової згуртованості, навичок вербального й невербального спілкування (за результатами констатувального експерименту відсутність та обмеженість комунікації є однією з головних ознак прояву дезадаптивної поведінки у мешканців пансіонату), зняття тривоги, психологічної напруги, підвищенню самооцінки, створенню позитивної атмосфери в соціальному середовищі.

Запропонована нами технологія передбачає два етапи: підготовчий та основний.

На *підготовчому етапі* досліджували спектр проблем, які є актуальними для літніх людей, що мешкають в геріатричному пансіонаті. Означене коло проблем дозволило визначити соціально-педагогічні умови (на індивідуальному, мікрогруповому та макросередовищному рівнях), які сприяють кращому

адаптивному процесу літньої людини. З метою вивчення стану проблеми адаптації людини похилого віку до умов життєдіяльності в геріатричному пансіонаті використовувалися такі методи, як метод анкетування, неструктурованої бесіди та метод спостереження в роботі з літніми людьми.

Перед початком дослідження було проведено роз'яснювальну роботу з літніми людьми, ознайомлено їх з метою дослідження та поняттям «анкетування», проінформовано про соціально-педагогічний експеримент, який застосовують для отримання даних про типовість того чи іншого явища в групі досліджуваних. Аналізуючи результати анкетування, ми змогли виявити мікросередовище та макросередовище (геріатричний пансіонат), з яким взаємодіє літня людина, що уможливило виділення найбільш значущих проблем літніх людей і визначення соціально-педагогічних умов, які сприяють успішній адаптації людини похилого віку до нових умов життєдіяльності.

Результати дослідження переконують, що в літніх людей, які мешкають в геріатричному пансіонаті, чимала кількість різних проблем. Досить часто літні люди виокремлювали з них другорядні, при цьому їм досить важко конкретно окреслити причини, які спричиняють виникнення проблемних ситуацій. Проаналізувавши коло проблем, наявних у життєдіяльності мешканців пансіонату, ми змогли виокремити із них загальні, які, на нашу думку, досить помітно впливають на пристосувальний процес мешканців пансіонату до нових умов життєдіяльності та зумовлюють специфіку адаптаційного процесу:

1) обмеженість кола спілкування (Чернігівський геріатричний пансіонат – 85,6% (77 осіб), Петриківський – 83,7% (134 особи));

2) відсутність заходів, які б проводились з літніми людьми у вільний час (Чернігівський геріатричний пансіонат – 54,4% (49 особи) та Петриківський – 23,1% (37 осіб));

3) відсутність повсякденної зайнятості (Чернігівський геріатричний пансіонат – 54,4% (49 осіб) та Петриківський – 61,9% (99 осіб));

4) наявність конфліктів між мешканцями пансіонату (Чернігівський геріатричний пансіонат – 38% (34 осіб) та Петриківський – 53% (85 осіб).

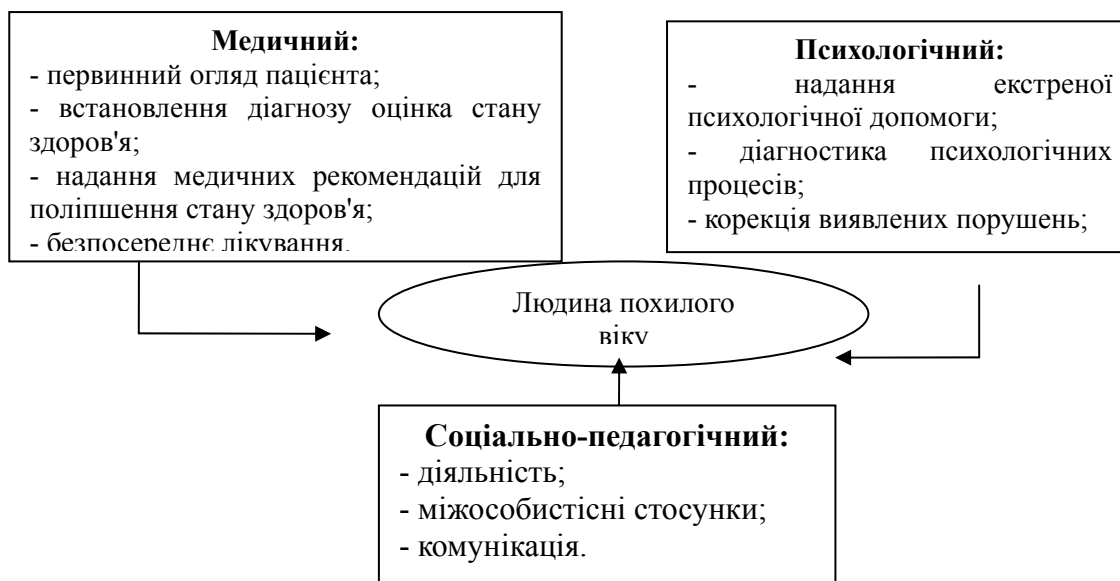

Рис. 1. Характеристика основних соціальних проблем мешканців геріатричних пансіонатів

Таким чином, соціально-педагогічна робота з літніми людьми, які мешкають в геріатричному пансіонаті має бути спрямована на вирішення основних соціальних проблем, які там існують. На рис.1. зображені основні аспекти життєдіяльності, які впливають на процес адаптації людини похилого віку та визначають специфіку адаптаційного процесу в умовах геріатричного пансіонату. Наявні соціальні проблеми дають можливість цілісно побачити основні негаразди, які існують у літніх людей та впливають на процес адаптації до умов геріатричного пансіонату.

Наступний етап експериментальної роботи був спрямований на подолання основних соціальних проблем життєдіяльності мешканців пансіонату та задоволення їх потреб за допомогою розроблених і впроваджених нами в життєдіяльність геріатричних пансіонатів технологій адаптації людей похилого віку до умов нового соціального середовища.

Розроблена нами технологія впровадження адаптаційних процесів людей похилого віку до умов нового соціального середовища включає в себе соціально-педагогічні умови, ми розглядаємо за трьома рівнями, які сприяють позитивному адаптивному процесу.

Відповідно до кожної умови нами було розроблено форми роботи, які реалізовувалися за допомогою визначених методів роботи з людьми похилого віку, що уможливило корекцію особистісної сфери життя мешканців пансіонату і, як наслідок, вироблення в літніх людей позитивного ставлення до себе, до оточуючих людей та середовища, у якому вони перебувають.

Для впровадження умов *на індивідуальному рівні* було застосовано технологію роботи з людьми похилого віку, що має на меті досягнення внутрішнього комфорту, особистісної гармонії і дає відчуття літній людині вічності життя, неминучості певних періодів буття. Така технологія застосовувалася в роботі об'єднання *«Слово Боже у моєму серці»*, яке зорієнтоване на корекцію самооцінки літньої людини, самотності, зокрема, усвідомлення вічності життя. Реалізація цієї технології допомагає покращити психологічний стан людини похилого віку. Функціонування об'єднання *«Слово Боже у моєму серці»* передбачає відвідування просвітницьких лекцій, проведення індивідуальних бесід з представниками церкви, допомагає літнім людям відчуття зв'язок з іншими людьми, наповнює буденні дні світлими, хвилюючими почуттями. Діяльність об'єднання включає такі види занять, як лекції, бесіди, консультативна допомога, сповідь.

Впровадження у роботу геріатричного пансіонату технології, яка сприяє досягненню в літніх людей стану впевненості в собі, підвищенню самооцінки, формуванню психологічної стійкості, передбачає таку форму роботи, як об'єднання *«Аптека для душі»* і зорієнтована на корекцію ставлення до себе, до власного «Я», почуття пригніченого настрою, самотності, почуття гідності, поваги до себе. Як переконають результати дослідження, люди похилого віку досить невпевнені в собі, у свої діях та вчинках.

Реалізація умови на *мікрорівні* спонукала нас розробити технологію для роботи з літніми людьми, яка б сприяла виробленню навичок спілкування. Вона передбачає роботу клубу комунікації *«Назустріч людям»* з використанням тренінгу, підготовки стенду, тематичних днів, дискусійних груп.

Функціонування клубу «Назустріч людям» зорієнтоване на корекцію комунікативної сфери життя мешканців пансіонату, міжособистісних стосунків.

Упровадження технологій адаптації літніх людей до умов нового соціального середовища передбачає розширення кола спілкування, чому сприяє робота *дискусійних груп*, яка має на меті оволодіння навичками вербального спілкування; навичками правильно та лаконічно висловлювати свої думки; задоволення потреби в спілкуванні. Метод дискусійного характеру полягає в створенні умов, за яких літня людина може не тільки висловлювати свою точку зору, але й протиставляти її поглядам інших мешканців геріатричного пансіонату.

Впровадженню у життєдіяльність геріатричного пансіонату технології адаптації людей похилого віку до умов нового соціального середовища, яка реалізовує творчий потенціал мешканців пансіонату, сприяє така форма роботи, як об'єднання за інтересами *«Майстри «Золоті ручки»»*. Особливий інтерес у клієнтів викликала робота, яка передбачає в'язання, вишивку, малювання, гру в шахи, пасивне читання, музичну психотерапію, що за своєю сутністю є повсякденною зайнятістю літніх людей. При цьому діяльність клієнтів в об'єднанні за інтересами супроводжувалась використанням музикотерапії або пасивного читання (за інтересами літніх людей). Безперечно, музика впливає на емоції літньої людини, вона здатна створювати настрій, що є досить важливим у роботі з такою категорією осіб. Під час прослуховування музики зникала напруга, негативні почуття в учасників експерименту. Головним критерієм для вибору музичного твору було: спокійний темп, відсутність напружених кульмінацій, мелодійність та гармонійність. Музикотерапія використовувалася нами для розвитку творчих здібностей, розширення світогляду, активізації соціально-адаптивних можливостей. Головним завданням корекційних музичних занять є стимулювання потенційних можливостей, подолання труднощів соціальної адаптації відповідно до можливостей літньої людини. На початковому етапі роботи об'єднання за інтересами пропонувалося паралельно з фізичним навантаженням використовувати метод пасивного читання, що передбачало читання соціальним працівником чи психологом певної періодики. Досить часто літні люди висловлювали бажання, щоб соціальний працівник читав їм інформацію з газет. Читання, у свою чергу, супроводжувалося обговоренням актуальних проблем в суспільному чи політичному житті.

Реалізація умов на *макрорівні* передбачає впровадження технології адаптації людей похилого віку до умов нового соціального середовища, яка сприяє досягненню стану узгодженості можливостей літньої людини з можливостями макросередовища. Упровадження даної технології в життєдіяльність геріатричного пансіонату відбувалося за допомогою волонтерів. Ця технологія використовує такий метод роботи, як тематичні зустрічі з цікавими людьми, відвідування музеїв, виставок, театрів. Запропоновані форми роботи сприяють формуванню в літніх людей відчуття свободи, невід'ємності від суспільного життя та внутрішнього психологічного комфорту.

Отже, упровадження в життєдіяльність літніх людей, які мешкають в геріатричних пансіонатах, запропонованої технології роботи, сприяє появі в

них відчуття потрібності іншим, почуття розуміння того, що вони не самотні, не наодинці зі своїми проблемами, «не замкнені» в стінах закладу соціального обслуговування. Використані форми роботи зумовлюють специфіку адаптаційного процесу в умовах геріатричного пансіонату та не несуть великої психологічної напруги, натомість дають можливість відпочити на заняттях, сприяють формуванню нових життєвих стереотипів, зменшенню тривоги і, врешті-решт, допомагають людині похилого віку відчувати себе повноцінним членом суспільства.

Розроблення та впровадження соціальним педагогом технології роботи з людьми похилого віку, які мешкають в геріатричному пансіонаті, дає можливість розробити експериментальну програму стимулювання людей похилого віку до успішної адаптації в умовах геріатричного пансіонату.

Література

1. Вайнола Р. Х. Технологізація соціально-педагогічної роботи: теорія та практика. Навчальний посібник / За ред проф. С. О. Сисоєвої – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. – 134 с.
2. Капська А. Й. Соціальна робота : навчальний посібник. – Київ : Центр навчальної літератури, 2005. – 328 с.
3. Порсева Х. О. Психологічні особливості ціннісних орієнтацій осіб похилого віку: Дис... канд. психол. наук : 19.00.07 / Порсева Христина Олегівна /Тернопільський національний педагогічний ун-т ім. Володимира Гнатюка. — Т., 2005. — 240арк.
4. Шахрай В. М. Технології соціальної роботи : навчальний посібник. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 464 с.

**І.П.Пидюра,
НПУ імені М.П.Драгоманова**

УДК 376-056.24:364.442.2

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ВИХОВАНЦІВ ЦЕНТРІВ СОЦІАЛЬНО- ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Анотація

У статті узагальнено теоретичні доробки вчених, які займалися проблемою ресоціалізації вихованців в центрах соціально-психологічної реабілітації. Визначено причинно-наслідкові фактори через які діти потрапляють до центрів соціально-психологічної реабілітації.

Ключові слова: ресоціалізація, центр соціально-психологічної реабілітації, вихованці центрів соціально-психологічної реабілітації.

Аннотация

В статье обобщены теоретические наработки ученых, занимавшихся проблемой ресоциализации воспитанников в центрах социально-психологической реабилитации. Определены причинно-следственные факторы по которым дети попадают в центры